

КОНЦЕНТРАЦІЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ЯК НЕОБХІДНА ПЕРЕДУМОВА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРУКТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

© 2014 ШАБЛИСТА Л. М.

УДК 658.14:338.4

Шаблиста Л. М. Концентрація власного капіталу підприємств як необхідна передумова фінансового забезпечення структурної модернізації реального сектора економіки

Зважаючи на те, що в Україні стримуючим чинником модернізації структури реального сектора економіки є нестача довгострокових джерел фінансування інвестицій, зокрема власного капіталу підприємств, роль якого у відтворювальному процесі протягом останніх семи років (2007 – 2013 рр.) зменшується, у статті поставлено за мету дослідити роль концентрації власного капіталу підприємств у фінансовому забезпеченні модернізації структури реального сектора економіки, визначити чинники, що гальмують цей процес і знижують його ефективність. Розкрито суть і форми концентрації власного капіталу, проаналізовано тенденції та визначено особливості розвитку цього процесу в Україні. Досліджено роль вертикально інтегрованих об'єднань у нагромадженні власного капіталу та його переливі у пріоритетні сфери – «драйвери зростання». Встановлено, що основними чинниками, які гальмують процес концентрації власного капіталу і позначаються на його ефективності, є такі: розбіжність корпоративних інтересів олігархічного капіталу із суспільними інтересами; слабкий розвиток інститутів трансформації приватних капіталів у виробничий капітал; конгломератний характер об'єднань, що не мають ніякого зв'язку з базовою галуззю – інтегратором; відсутність в економічній політиці пріоритетів розвитку великого бізнесу; негнучкість антимонопольного законодавства. Зроблено висновок про необхідність підвищення ролі держави в регулюванні концентраційних процесів, застосовуючи весь арсенал економічних та адміністративних важелів впливу, які застосовувалися у розвинених країнах у період структурної перебудови економіки.

Ключові слова: концентрація власного капіталу підприємств, консолідація капіталу, олігархічний капітал, вертикально інтегровані об'єднання, конгломератний характер об'єднань, перелив капіталу, драйвери зростання, модернізація структури реального сектора економіки.

Табл.: 3. Бібл.: 21.

Шаблиста Любов Миколаївна – доктор економічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу фінансів реального сектора, Інститут економіки та прогнозування НАН України (вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна)

E-mail: shablsta7@ukr.net

УДК 658.14:338.4

UDC 658.14:338.4

Шаблиста Л. Н. Концентрация собственного капитала предприятий как необходимая предпосылка финансового обеспечения структурной модернизации реального сектора экономики

С учетом того, что в Украине сдерживающим фактором модернизации реального сектора экономики является недостаток долгосрочных источников финансирования инвестиций, в частности собственного капитала предприятий, роль которого в воспроизводственном процессе на протяжении последних семи лет (2007 – 2013 гг.) уменьшается, цель статьи – исследовать роль концентрации собственного капитала предприятий в финансовом обеспечении модернизации структуры реального сектора экономики, определить факторы, тормозящие этот процесс и снижающие его эффективность. Раскрыта суть и формы концентрации собственного капитала, проанализированы тенденции и определены особенности развития этого процесса в Украине. Исследована роль вертикально интегрированных объединений в накоплении собственного капитала и его переливе в приоритетные сферы – «драйверы роста». Установлено, что основные факторы, которые тормозят процесс концентрации собственного капитала и влияют на его эффективность, следующие: несовпадение корпоративных интересов олигархического капитала с общественными интересами; слабое развитие институтов трансформации частных капиталов в производственный капитал; конгломератный характер объединений, не имеющих никакой связи с базовой отраслью – интегратором; отсутствие в экономической политике приоритетов развития крупного бизнеса; негибкость антимонопольного законодательства. Сделан вывод о необходимости повышения роли государства в регулировании концентрационных процессов, применяя весь арсенал экономических и административных рычагов влияния, которые использовались в развитых странах в период структурной перестройки экономики.

Ключевые слова: концентрация собственного капитала предприятий, консолидация капитала, олигархический капитал, вертикально интегрированные объединения, конгломератный характер объединений, перелив капитала, драйверы роста, модернизация структуры реального сектора экономики.

Табл.: 3. Библ.: 21.

Шаблиста Любовь Николаевна – доктор экономических наук, профессор, ведущий научный сотрудник отдела финансов реального сектора, Институт экономики и прогнозирования НАН Украины (ул. Панаса Мирного, 26, Киев, 01011, Украина)

E-mail: shablsta7@ukr.net

Shablsta L. M. Concentration of Equity Capital of Enterprises as a Necessary Precondition to Financial Ensuring of Modernization of Structure of the Real Sector of the Economy

Considering that the limiting factor of modernization of the real sector of the economy in Ukraine is the need of long-term funding for investment, particularly lack of equity capital of enterprises, whose role in the reproduction process is decreasing in the past seven years (2007-2013), aim of the article is to explore the role of concentration of equity capital of enterprises as to financial ensuring of modernization of structure of the real sector of the economy, identify the factors that impede this process and reduce its effectiveness. The essence and forms of concentration of equity capital were disclosed, trends were analyzed and characteristics of developing of this process in Ukraine were defined. The role of vertically integrated unions in both the accumulation of capital and the capital flow into priority areas («drivers of growth») was explored. The main factors that impede the process of concentration of equity capital and affect its efficiency are: divergence of corporative interests of the oligarchical capital with the public interests; weak institutions of transformation of private capital into productive capital; the conglomerate character of unions that do not have any connection with the basic branch of economy – the integrator; lack of priorities for the development of large business on the part of economy policy; inflexibility of the anti-monopoly law. Conclusion is made about necessarily enhancing the role of the State in regulating the concentration processes, using the whole arsenal of economic and administrative levers of influence, which proved to be effective in the developed countries during the periods of structural adjustment of the economy.

Key words: concentration of equity capital of enterprises, capital consolidation, oligarchical capital, vertical integration of unions, conglomerate character of unions, capital flow, drivers of growth, modernization of the structure of the real sector of the economy.

Tabl.: 3. Bibl.: 21.

Shablsta Lyubov M. – Doctor of Science (Economics), Professor, Senior Research Fellow of the Department of Finance of the Real Sector, Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine (vul. Panasa Myrnogo, 26, Kyiv, 01011, Ukraine)

E-mail: shablsta7@ukr.net

Одним із фундаментальних чинників, що стримує економічне зростання в Україні впродовж усіх років незалежності, є структурна деформованість реального сектора економіки, насамперед індустріального комплексу. Спрямованість структурних зрушень у цьому комплексі свідчить про їх невідповідність сучасному рівню індустріального суспільства і вимогам економічної доцільності та раціональності, що визначається ринками, в які інтегрується економіка України. Головною перешкодою для модернізації структури економіки є нестача джерел довгострокового фінансування інвестицій. В умовах формування глобального економічного простору і загострення світової конкуренції для модернізації структури вітчизняної економіки великого значення набуває проблема активізації внутрішнього фінансового потенціалу як найнадійнішого джерела фінансування інвестицій. В Україні протягом останніх років спостерігається зменшення ролі власного капіталу у відтворювальному процесі через збитковість і низьку ефективність більшості підприємств реального сектора економіки; не забезпечується міжгалузеве переміщення (перелив) капіталу із сировинних і низькотехнологічних секторів у переробні високотехнологічні, що належать до пріоритетних з точки зору досягнення стратегічних цілей розвитку країни, а перевага надається вкладенню власного капіталу у високоприбуткові та швидкоокупні види економічної діяльності – фінансову, посередницьку та торгову сфери, операції з нерухомістю та юридичні; втрачається керованість процесом концентрації власного капіталу підприємств з боку держави. З огляду на перелічені обставини актуальним є дослідження проблеми зростання обсягів власного капіталу підприємств та їх використання на інвестиційні цілі.

В економічній літературі загальнотеоретичним аспектом проблеми концентрації капіталу та його ролі в процесі економічного розвитку присвячені роботи сучасних зарубіжних і вітчизняних вчених, таких як: Кизим М., Костін А., Костецький В., Мальчик М., Матвеев В. [1 – 5]. Значна кількість дослідників проблему концентрації капіталу пов'язують з процесами злиття, поглинання, консолідації та інтеграції. При цьому увага зосереджується в основному на мотивах, методах оцінки ефективності, тенденціях і перспективах цих процесів [6 – 13]. Проблема концентрації власного капіталу підприємств окремо не виділяється. Однак, враховуючи місце власного капіталу у відтворювальному процесі, варто детально дослідити сучасні форми його концентрації та роль у вирішенні нагальних економічних проблем, зокрема модернізації структури реального сектора економіки.

Метою даної статті є дослідження ролі концентрації власного капіталу підприємств у фінансовому забезпеченні модернізації реального сектора економіки, визначення чинників, що гальмують цей процес і знижують його ефективність.

Стаття підготовлена в рамках науково-дослідної роботи ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України (ІНДР за темою «Фінансове забезпечення структурної модернізації реального сектора економіки України» № ДР 0113V005616.

Концентрація власного капіталу підприємств є закономірним перманентним процесом, що лежить в основі класичної схеми виникнення фінансового капіталу. Суть цього процесу полягає в нарощенні індивідуальних джерел фінансування майна підприємств. Метою концентрації капіталу є досягнення синергетичного ефекту, що проявляється у збільшенні фінансових і грошових потоків і зростанні доданої вартості підприємств. Інтеграція економіки України до європейської та світової систем супроводжуватиметься посиленням конкуренції з іноземними компаніями, які представлені великими висококонцентрованими й інтегрованими транснаціональними компаніями, що об'єднують багатогалузеві виробництва і служать найважливішим каналом руху капіталу між галузями. Створюючи центри прибутку і центри нагромадження в найперспективніших виробництвах і сферах діяльності, великі диверсифіковані монополістичні об'єднання неринковими методами впливають на процеси росту галузевих капіталів. Тільки великий капітал може повністю використати вигоди багатогалузевої структури, що дозволяє йому реалізувати додатковий прибуток.

Необхідність концентрації власного капіталу підприємств пов'язана також з наростанням протиріччя між коротко- і довгостроковими інтересами підприємств і відсутністю механізмів вільного переливу капіталу між окремими галузями.

Для оцінки рівня концентрації власного капіталу підприємств використовується коефіцієнт концентрації власного капіталу (частка власників у загальній сумі коштів, авансованих у діяльність підприємств). Чим більший коефіцієнт концентрації власного капіталу, тим більш стійке, стабільне і незалежне від кредиторів підприємство. Останнє вважається фінансово стійким за умови, що частка власного капіталу в загальній сумі фінансових ресурсів підприємства становить не менше 50%.

Нарощення власного капіталу підприємств здійснюється у формі капіталізації частини доданої вартості (нерозподіленого прибутку), виручки від емісії акцій, укрупнення (консолідації) капіталів шляхом злиття підприємств (створення нової юридичної особи або приєднання підприємств до головного підприємства [14]) та інших форм. Збільшення розміру капіталу функціонуючих підприємств завдяки капіталізації частини доданої вартості збільшує продуктивний капітал як на окремому підприємстві, так і в масштабах усього суспільства і служить основою розширення масштабів виробництва, передумовою зростання продуктивності суспільної праці і збільшення прибутку. Можливість цієї форми концентрації власного капіталу обмежена величиною чистого прибутку, що може бути використана в певний час на нагромадження. Для зростання капіталу додана вартість має досягти більш-менш значної величини. При цьому нагромаджений капітал використовується переважно в тій галузі (виробництві), де він нагромаджувався, що стримує перелив капіталу між галузями, необхідний для здійснення структурної перебудови економіки.

Однією з перспективних форм концентрації власного капіталу підприємств є укрупнення (консолідація) капіталу шляхом злиття, оскільки дозволяє досягти опе-

раційної та фінансової синергії (ключового чинника формування доданої вартості) за рахунок ефекту масштабу як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях [6]. Визначальним мотивом злиття підприємств є приріст їх вартості. Вплив ефекту синергії на приріст вартості підприємства проявляється у зростанні чистих грошових потоків, що є наслідком збільшення доходів, зменшення витрат та зниження ризиків інвестування коштів.

Процес злиття не передбачає попереднього нагромадження певної маси доданої вартості й безпосередньо не приводить до збільшення усього суспільного капіталу. Укрупнення капіталу здійснюється внаслідок зміни розподілу уже існуючих і функціонуючих капіталів між окремими підприємствами і є передумовою створення великих підприємств, у рамках яких з'являється можливість масштабної мобілізації інвестиційних ресурсів та налагодження механізму їх ефективного використання, оскільки у великих структурах при інших рівних умовах можливі більші як норма прибутку, так і норма нагромадження, ніж ті, які до об'єднання мало кожне підприємство. Обмеженням для концентрації власного капіталу за рахунок злиття можуть бути норми антимонопольного законодавства.

Концентрація капіталу у формі злиття сприяє інтенсифікації технічної модернізації та господарської реорганізації підприємств – процесів, що супроводжують структурну перебудову економіки. Світовий досвід розвитку економіки за останні роки засвідчив багато прикладів концентрації капіталу у формі злиття, який історично відбувався шляхом від простого до більш складного: від розрізнених, автономних, дрібних фірм до об'єднання, взаємопроникнення і зрощування у єдині організаційні утворення.

Злиття власних капіталів підприємств відкриває можливість використання переваг, пов'язаних з інтеграційними процесами, які сприяють переливу капіталів у пріоритетні сфери – «драйвери зростання». У сучасних умовах завдяки поглибленню суспільного поділу праці, спеціалізації, кооперуванню і комбінуванню процес концентрації капіталу значною мірою перемістився з рівня окремого підприємства на рівень різного роду виробничих об'єднань, галузевих і міжгалузевих комплексів.

Основою для інтенсивного нагромадження капіталу можуть стати вертикально інтегровані об'єднання, в яких комбінуються чітко окреслені в технічному відношенні процеси виробництва, розподілу, збуту та/або інші економічні процеси у межах діяльності однієї фірми [15, с. 303]. Деякі вчені із становленням системного планування вертикально-інтегрованої форми власності пов'язують прогрес капіталізму [16, с. 9]. Нині ця форма інтеграції є домінуючою в розвинених країнах. На переконання проф. С. Губанова, «без включення в дію ефекту вертикальної інтеграції провести неоіндустріалізацію Росії неможливо» [9, с. 24]. Цей висновок стосується й України (Л. Ш.).

Переваги вертикально інтегрованих промислових груп полягають у тому, що вони здатні акумулювати значні власні інвестиційні ресурси, націлені на випуск продукції з високою часткою доданої вартості, можуть керувати чистим прибутком цілої групи в результаті

переносу прибутків з однієї стадії виробництва на іншу шляхом застосування трансфертного ціноутворення. У вертикально інтегрованих об'єднаннях перелив капіталу забезпечує «усереднення» доходів від різних підприємств, що входять до складу об'єднання. Суттєвий вплив на норму прибутку такого об'єднання справляє довжина вертикального ланцюга (перелік галузей, що включаються в об'єднання). До складу об'єднань мають включатися підприємства, технологічно близькі або тісно пов'язані, а також подібні за напрямом і способом використання продукції, що випускається. Тісноту зв'язку між окремими складовими об'єднання можна визначити на основі міжгалузевого балансу, що дозволяє в узагальненій формі описати технологічні взаємозв'язки різних виробництв [17, с. 101].

Вертикальна інтеграція не становить загрози для конкуренції, оскільки в результаті глобалізації теоретичне уявлення про конкуренцію суттєво трансформувалося. «Сучасна конкуренція, – як зазначає група російських учених, – це суперництво компаній у рамках вузького кола стандартів, встановлених державою. Суттю сучасної міжнародної конкуренції є боротьба стандартів розвинених країн» [18].

Поширеною формою виробничої інтеграції, що сприяє концентрації власного капіталу, у розвинених країнах є органічне включення малих і середніх підприємств у систему великих корпорацій. Великі диверсифіковані компанії виконують роль венчурних компаній для малих фірм, забезпечують доступ до ринку капіталів, виступають у ролі кредитних інститутів, засновуючи спеціальні дочірні компанії для фінансування фірм постачальників і споживачів, що входять в об'єднання. Така система використання малих і середніх підприємств забезпечує великим корпораціям економію на основному капіталі, скорочує витрати на виробництво, збільшує прибутки. У процесі кооперування відбувається відбір економічно ефективних підприємств, що здійснюється через механізм контролю витрат виробництва. Великі головні компанії надають низку пільг для суб'єктів малого підприємництва.

Для реального сектора України характерний низький (менший за нормативне значення) рівень концентрації власного капіталу підприємств. При цьому намітилася тенденція до зменшення цього показника (табл. 1).

Дані, наведені в табл. 1, свідчать про нерівномірність процесів концентрації власного капіталу в галузях промисловості. Так, за період 2007 – 2012 рр. коефіцієнт концентрації власного капіталу знизився в обробній і добувній галузях промисловості на 0,17 і 0,09 пункта, відповідно, а у виробництві електроенергії, газу та води зріс – на 0,11 пункта.

На рівень концентрації власного капіталу вплинув рух двох показників – нерозподіленого прибутку і залучення додаткового капіталу (табл. 2).

Як видно з даних табл. 2, протягом 2007 – 2013 рр. у цілому в реальному секторі економіки і, у тому числі, у промисловості нагромадження власного капіталу здійснювалося не за рахунок капіталізації нерозподіленого прибутку, що означало б реальні інвестиції в оновлення

Таблиця 1

Коефіцієнт концентрації власного капіталу підприємств реального сектора економіки України за період 2007 – 2013 рр.

Вид економічної діяльності	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013*
Реальний сектор – усього	0,42	0,34	0,34	0,38	0,32	0,34	0,33
Промисловість:	0,47	0,40	0,37	0,35	0,34	0,39	0,38
добувна	0,50	0,52	0,47	0,41	0,39	0,41	...
обробна	0,47	0,37	0,34	0,32	0,30	0,30	...
виробництво електроенергії, газу, води	0,44	0,42	0,41	0,40	0,41	0,55	...

Примітка: * – за 2013 р. дані наведені без урахування результатів діяльності підприємств тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

Джерело: розраховано за статистичними даними Державної служби статистики України за відповідні роки.

Таблиця 2

Структура джерел зростання власного капіталу підприємств України за період 2007 – 2013 рр., %

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013*
Реальний сектор							
Частка власного капіталу у фінансуванні активів	41,8	34,5	34,1	37,9	32,0	33,6	32,6
у тому числі за рахунок:							
капіталізації нерозподіленого прибутку	5,2	1,1	–	–	–	0,5	–
залучення додаткового капіталу в інших формах	36,6	33,4	34,1	37,9	32,0	33,6	32,6
Промисловість							
Частка власного капіталу у фінансуванні активів	47,0	40,3	37,4	34,6	33,5	38,7	38,5
у тому числі за рахунок:							
капіталізації нерозподіленого прибутку	7,1	4,4	6,0	2,4	4,4	5,5	8,7
залучення додаткового капіталу в інших формах	39,9	35,9	31,4	32,2	29,1	33,2	29,8

Примітка: * – за 2013 р. дані наведені без урахування результатів діяльності підприємств тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

Джерело: розраховано за статистичними даними Державної служби статистики України за відповідні роки.

матеріально-технічної бази виробництва, а шляхом залучення додаткового капіталу, що опосередковує розвиток в основному фіктивної складової власного капіталу.

Низький рівень капіталізації нерозподіленого прибутку мав місце через низьку рентабельність активів і збитковість значної кількості підприємств. Так, за період 2010 – 2013 рр. частка збиткових підприємств у загальній кількості підприємств у цілому по реальному сектору коливалася в межах 34,1 – 41,0%, а співвідношення сум збитків збиткових підприємств до сум прибутків прибуткових підприємств – від 54,7 до 85,6%. По промисловості межі коливань часток збиткових підприємств і співвідношення сум збитків і сум прибутків становили: 36,7 – 41,3% і 45,0 – 83,1, відповідно.

Рентабельність активів за період 2010 – 2012 рр. коливалася в межах 0,4 – 1,6% у цілому по реальному сектору і 0,1 – 2,3% – по промисловості. У 2013 р. збитки по реальному сектору становили 190,7 млрд грн, по промисловості – 67,6 млрд грн.

Різні за розміром підприємства мають неоднакову можливість нагромадження власного капіталу. Лише великі підприємства мали нерозподілений прибуток для капіталізації. Малі та середні підприємства мали непокриті збитки. Так, протягом останніх 2008 – 2012 рр. середньорічний обсяг непокритого збит-

ку коливався в межах: по малих підприємствах – 3,8 – 11,6 млрд грн, по середніх – 9,6 – 25,9 млрд грн.

За нинішніх умов, коли нарощування власного капіталу за рахунок капіталізації частини чистого прибутку обмежене, головним напрямом у розвитку концентраційного процесу стають різні способи нарощування власного капіталу. Згідно з вітчизняним законодавством дозвіл на концентрацію суб'єктам господарювання надає Антимонопольний комітет України. За період 2008 – 2013 рр. в Україні було надано близько 4 тис. таких дозволів. Розподіл наданих дозволів за видами представлено в табл. 3.

Найпоширенішим видом концентрації власного капіталу суб'єктів господарювання, на які Антимонопольний комітет надавав дозволи, було придбання акцій (часток, паїв). За період 2008 – 2013 рр. на них припадало 79,5% від загальної кількості дозволів. На такі види концентрації, як злиття і спільне створення підприємства, за цей період припадало 2,8 і 3,7%, відповідно.

Найактивніше процеси злиття проходили в секторах з низьким технологічним переділом, зокрема в добувному, гірничо-металургійному і хімічному комплексах, що обумовлено особливостями розвитку національної економіки в останні два десятиліття. Повільно йде процес консолідації капіталу у високотехнологічному секторі, зокрема в машинобудуванні, що стримує

Кількість дозволів на концентрацію, наданих суб'єктам господарювання Антимонопольним комітетом України за період 2007 – 2013 рр., %

Вид концентрації	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	Усього за період
Злиття	26	1	21	13	31	20	112
Спільно створене суб'єктами господарювання підприємство	34	16	25	18	32	23	148
Набуття контролю	43	45	71	136	106	73	474
Придбання акцій (часток, паїв)	711	394	401	417	576	655	3154
Інші види	1	24	41	1	5	8	80
Усього	815	480	559	585	750	779	3968

Примітка: * – за 2013 р. дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

Джерело: складено за даними: Звіт Антимонопольного комітету України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/dokumentid=1031728:schema=main.

процес модернізації економіки. Серед заяв на надання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання переважають заяви від іноземних інвесторів (у 2013 р. – 71,2% від загальної кількості заяв, що більше на 48,9%, ніж у 2012 р. і на 60,6% – у 2009 р.), що не можна вважати позитивним явищем. Необхідно активніше розвивати ринок внутрішніх злиттів.

Не завжди інтегровані об'єднання, створені шляхом консолідації власного капіталу з метою отримання синергетичного ефекту, досягали останнього. За даними по 200 найбільших недержавних компаній України, у 2013 р. чверть з них мали збитки, які в сумі становили 45,4 млрд грн (розраховано за [19]).

Основними чинниками, що гальмують процес концентрації власного капіталу і позначаються на ефективності інтеграційних об'єднань є такі:

- ✦ стихійність, некерованість процесом інтеграції, невизначеність цілей створення об'єднань; відсутність чітких критеріїв оцінки ефективності та стратегічних планів їх післяінтеграційного розвитку, що контрастує з організацією цього процесу в розвинених країнах, де у планах стратегічного розвитку більшості сучасних компаній є розділ, присвячений можливим злиттям і поглинанням як основним формам реалізації процесів концентрації й укрупнення капіталу [2];
- ✦ конгломератний характер інтеграційних об'єднань (груп), у межах яких компанії не мають ні технологічного зв'язку, ні цільової єдності з основною сферою діяльності фірми-інтегратора. Так, у групу «Смарт-Холдинг» входить гірничо-металургійна промисловість, судно- і машинобудування, виробництво нерудних матеріалів, аграрний сектор, операції з нерухомістю, фінанси, страхування; група «Континіум» включає збут нафтопродуктів, виробництво молочної та кондитерської продукції, зв'язок, торгівлю, фінанси. При такому розмаїтті видів діяльності прибутки від прибуткових видів діяльності йдуть на покриття збитків від збиткових підприємств, тобто на споживання, а не на нагрома-

дження. Це суперечить тенденціям концентрації та централізації капіталу у світі, де характерною ознакою є «поглиблення спеціалізації і зосередження основних ресурсів компаній на обмеженій кількості напрямів (диверсифікація)» [20, с. 267];

- ✦ розбіжність корпоративних інтересів вітчизняного олігархічного капіталу, зосереджених на швидкоокупних, високоприбуткових видах діяльності із суспільними інтересами, що полягають в модернізації структури економіки і підвищенні на цій основі рівня життя;
- ✦ відсутність законодавчо оформлених інститутів, що виражають суспільні (комунальні, муніципальні) і державні інтереси щодо здійснення суспільно корисних проектів [21];
- ✦ відсутність в економічній політиці держави пріоритету розвитку великого бізнесу, що призвело до розвалу великих виробничих і науково-технічних комплексів, які в розвинених країнах є базисом відтворення, і появи множини ізольованих, роздрібнених виробництв, «не здатних ні до об'єднання в єдине ціле, ні організувати виробництво продукції високої кінцевої доданої вартості» [9, с. 24]. Малі та середні підприємства функціонують автономно, не мають певної спеціалізації, що призводить до розпорошення ресурсів та неефективного їх використання;
- ✦ негнучкість антимонопольного законодавства, в основу якого покладено концепцію ідеальної конкуренції. Державна антимонопольна політика не враховує зміну характеру конкуренції – еволюцію від монополії до монополістичної конкуренції та олігополії. Конкурентне середовище визначає умови, за наявності яких в обов'язковому порядку необхідно отримати дозвіл Антимонопольного комітету України на участь підприємств у процесах концентрації.

Для активізації процесу концентрації власного капіталу і підвищення його ролі у фінансуванні структурної модернізації реального сектора економіки необхідно підвищити роль держави в регулюванні концентраційних процесів, використавши весь арсенал економічних

та адміністративних важелів впливу, які застосовувалися у розвинених країнах в період структурної перебудови економіки.

Увага державних органів управління має зосереджуватися на виробленні чітких критеріїв створення вертикально інтегрованих структур; розробці методики оцінки синергетичного ефекту від формування та реструктуризації інтегрованих корпоративних структур стратегічного значення; визначенні важелів стимулювання ефективних власників; введенні обмежень на спекулятивні операції. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Кизим Н. А.** Концентрация и интеграция капитала / Н. А. Кизим. – Харьков : Бизнес Информ, 2006. – 102 с.
2. **Костин А. Л.** Глобализация и мировые тенденции укрупнения капитала / А. Л. Костин // Банковские услуги. – 2001. – № 5. – С. 2 – 6.
3. **Костицкий В. В.** Закон перманентной концентрации капитала: экономическая история та українські реалії / В. В. Костицкий. – К. : Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи, 2003. – 198 с.
4. **Мальчик М. В.** Концентрация та централізація капіталу у світовій економіці / М. В. Мальчик, А. І. Савушук // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 23. – С. 67 – 72.
5. **Матвеев В. В.** Приоритеты консолидации капитала в процессе экономического развития / В. В. Матвеев, В. А. Нікітіна // Економічний вісник НТУУ КПІ. – 2014. – № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : econpmu/kpi/uk/node/329
6. **Амосов А.** О долгосрочной стратегии модернизации и развития промышленности / А. Амосов // Экономист. – 2012. – № 9. – С. 3 – 15.
7. **Буряк П. Ю.** Інтегровані підприємницькі структури: формування, ефективність, потенціал : монографія / П. Ю. Буряк. – Львів : Логос. – 2007. – 467 с.
8. **Волошанюк Н. В.** Потенціал синергії в результаті укрупнення підприємств. // Н. В. Волошанюк // Фінанси України. – 2012. – № 4. – С. 106 – 114.
9. **Губанов С. С.** Неоиндустриализация плюс вертикальная интеграция (о формуле развития России) / С. С. Губанов // Экономист. – 2008. – № 9. – С. 3 – 27.
10. **Динз Г.** К победе через слияние. Как обратить отраслевую консолидацию себе на пользу? / Г. Динз / Пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. – 252 с.
11. **Євдокімов Ф. І.** Злиття й поглинання підприємств: проблеми теорії й практики / Ф. І. Євдокімов, Н. В. Розумна // Економічний вісник. – 2007. – № 4. – С. 139 – 145.
12. **Кириченко О. А.** Деякі аспекти злиття та поглинання компаній у світлі побудови нової інтеграційної системи економіки / О. А. Кириченко, Є. В. Ваганова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 2. – С. 45 – 56.
13. **Тарасова О. В.** Проблеми та перспективи ринку злиття та поглинання в Україні / О. В. Тарасова // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [зб. наук. праць] / Під ред. Е. В. Кузьміна. – 2010. – С. 223 – 230.
14. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99>
15. **Портер М.** Конкуренция / М. Портер. – М. : Изд. дом Вильямс, 2005. – 608 с.
16. Вторая индустриализация: проблемы России и международного опыта // Экономист. – 2012. – № 11. – С. 3 – 16.
17. **Норма прибыли и перелив капитала на примере США** / Под ред д. э. н. Р. М.Энтов. – М. : Наука, 1987. – 255 с.

18. **Рулев В. М.** О поиске новых методологических оснований для теории регулирования экономики / В. М. Рулев, С. А. Толкачев, А. Ю. Тепляков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/8937/1/6.pdf

19. 200 найбільших компаній [Електронний ресурс]. – Режим доступу : forbes.ua/ua/ratings

20. **Кіндзерський Ю. В.** Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації : монографія / Ю. В. Кіндзерський. – К. : ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2013. – 536 с.

21. **Амосов А.** Стратегия великой державы в судьбах России / А. Амосов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.imeri-eurasia.ru/baner/Amosov.pdf

REFERENCES

- Amosov, A. "O dolgosrochnoy strategii modernizatsii i razvitiia promyshlennosti" [On the long-term strategy of modernization and development of the industry]. *Economist*, no. 9 (2012): 3-15.
- Amosov, A. "Strategiia velikoi derzhavy v sudbakh Rossii" [The strategy of great power in the fate of Russia]. www.imeri-eurasia.ru/baner/Amosov.pdf
- Buriak, P. Yu. *Intehrovani pidpriemnytski struktury: formuvannia, efektyvnist, potentsial* [Integrated businesses: forming efficiency potential]. Lviv: Lohos, 2007.
- Dinz, G. *K pobede cherez sliianie. Kak obratit otraslevuiu konsolidatsiiu sebe na polzu?* [To win a merge. How to draw industry consolidation to their advantage?]. Moscow: Alpina Biznes Buks, 2004.
- Gubanov, S. S. "Neoindustrializatsiia plus vertikalnaia integratsiia (o formule razvitiia Rossii)" [Neoindustrialization plus vertical integration (on a formula for the development of Russia)]. *Economist*, no. 9 (2008): 3-27.
- Kizim, N. A. *Kontsentratsiia i integratsiia kapitala* [Concentration and integration of capital]. Kharkiv: Biznes Inform, 2006.
- Kostytskiy, V. V. *Zakon permanentnoi kontsentratsii kapitalu: ekonomichna istoriia ta ukrainski realii* [Act permanent concentration of capital: economic history and Ukrainian reality]. Kyiv: Instytut zakonodavchikh peredbachen i pravovoi ekspertyzy, 2003.
- Kyrychenko, O. A., and Vahanova, Ye. V. "Deiaki aspekty zlyttia ta pohlynannia kompanii u svitli pobudovy novoi intehratsiinoi systemy ekonomiky" [Some aspects of mergers and acquisitions in the light of the construction of a new integration of the economy]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 2 (2009): 45-56.
- Kindzerskiy, Yu. V. *Promyslovist Ukrainy: stratehiia i polityka strukturno-tekhnologichnoi modernizatsii* [Ukraine Industry: strategy and policy of structural and technological modernization]. Kyiv: Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy, 2013.
- Kostin, A. L. "Globalizatsiia i mirovye tendentsii ukрупneniia kapitala" [Globalization and global trends of consolidation of capital]. *Bankovskie uslugi*, no. 5 (2001): 2-6.
- Matvieiev, V. V., and Nikitina, V. A. "Priorityety konsolidatsii kapitalu v protsesi ekonomichnoho rozvytku" [Priorities consolidation of capital in economic development]. econpmu/kpi/uk/node/329
- Malchik, M. V., and Savushchuk, A. I. "Kontsentratsiia ta tsentralizatsiia kapitalu u svitovii ekonomitsi" [The concentration and centralization of capital in the global economy]. *Naukovi zapysky. Seriia «Ekononika»*, no. 23 (2013): 67-72.
- Norma prybyli i pereliv kapitala na primere SShA* [The rate of profit and capital mobility on the example of the United States]. Moscow: Nauka, 1987.
- "Polozhennia (standart) bukhhobliku 19 «Ob'iednannia pidpriemstv»" [Regulations (standard) accounting 19 "Business Combinations"]. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99>
- Porter, M. *Konkurentsia* [Competition]. Moscow: Viliams, 2005.
- Rulev, V. M., Tolkachev, S. A., and Teplyakov, A. Yu. "O poiske novykh metodologicheskikh osnovaniy dlia teorii regulirovaniia

ekonomiki" [The search for new methodological foundations for the theory of economic regulation]. *essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/8937/1/6.pdf*

Tarasova, O. V. "Problemy ta perspektyvy rynku zlyttia ta pohlynannia v Ukraini" [Problems and prospects of M & A market in Ukraine]. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku* (2010): 223-230.

"Vtoraia industrializatsiia: problemy Rossii imezhdunarodnyy opyt" [Second Industrialization: Problems Russian and international experience]. *Ekonomist*, no. 11 (2012): 3-16.

Voloshaniuk, N.V. "Potentsial synerhii v rezultati ukрупnennia pidpriemstv" [Potential synergies resulting from the consolidation of companies]. *Finansy Ukrainy*, no. 4 (2012): 106-114.

Yevdokimov, F. I., and Rozumna, N. V. "Zlyttia i pohlynannia pidpriemstv: problemy teorii i praktyky" [Mergers and acquisitions: problems of theory and practice]. *Ekonomichnyi visnyk*, no. 4 (2007): 139-145.

"200 naibilshykh kompanii" [200 largest companies]. *forbes.ua/ua/ratings*

UDC 336.225.3

LARGE TAXPAYERS: THE NATURE OF ECONOMIC ACTIVITY AND THE PROSPECTS FOR DEVELOPMENT

© 2014 VATAMANIUK O. S.

UDC 336.225.3

Vatamaniuk O. S. Large Taxpayers: the Nature of Economic Activity and the Prospects for Development

Large taxpayers represent a special segment of national business with high financial and investment potential, activity of which not only directly, but also indirectly affects formation of revenues to the State budget. The article is aimed at determining the specifics of functioning of the large tax payers in Ukraine as well as main directions of their development. The study presents the criteria and characteristics of the largest taxpayers in Ukraine, their concentration in the regional terms and background for the establishment of specialized State tax inspectorates for servicing them. The analytical component of the article also includes information on the role of large taxpayers in filling the State budget of Ukraine and the structure of the taxes paid. According to the results of the study, the author highlights the individual institutional obstacles to the development of large business in Ukraine; the author's definition of the concept «large taxpayer» is proposed.

Key words: large taxpayers, budget, income, taxes, large enterprises, specialized State tax inspectorates.

Fig.: 4. **Bibl.:** 13.

*Vatamaniuk Olga S. – Applicant, Department of Finance, Kyiv National Economic University named after. V. Getman (pr. Peremogy, 54/1, Kyiv, 03068, Ukraine)
E-mail: olgavatamanyuk@gmail.com*

УДК 336.225.3

Ватаманюк О. С. Великі платники податків: природа економічної діяльності та перспективи розвитку

Великі платники податків є особливим сегментом національного бізнесу, наділеним високим фінансовим та інвестиційним потенціалом, діяльність якого не лише прямо, але й опосередковано впливає на формування доходів державної скарбниці. Визначення специфіки функціонування великих платників податків в Україні та основних напрямів їх розвитку і є метою статті. У дослідженні окреслено основні критеріальні та похідні ознаки великих платників податків в Україні, їх концентрацію в регіональному розрізі та передумови створення спеціалізованих органів з їх податкового обслуговування. Аналітична складова статті містить також інформацію щодо ролі великих платників податків у наповненні Державного бюджету України та структури сплачених ними податків. За результатами проведеного дослідження автором висвітлено окремі організаційні перешкоди на шляху до розвитку великого бізнесу в Україні, а також запропоновано авторське визначення поняття «великий платник податків».

Ключові слова: великі платники податків, бюджет, доходи, податки, великі підприємства, спеціалізовані державні податкові інспекції.

Рис.: 4. **Бібл.:** 13.

*Ватаманюк Ольга Сергіївна – здобувач, кафедра фінансів, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)
E-mail: olgavatamanyuk@gmail.com*

УДК 336.225.3

Ватаманюк О. С. Крупные налогоплательщики: природа экономической деятельности и перспективы развития

Крупные налогоплательщики являются особым сегментом национального бизнеса, наделенным высоким финансовым и инвестиционным потенциалом, деятельность которого не только прямо, но и косвенно влияет на формирование доходов государственной казны. Определение специфики функционирования крупных налогоплательщиков в Украине и основных направлений их развития и является целью статьи. В исследовании представлены основные критеріальні и производные признаки крупнейших налогоплательщиков в Украине, их концентрация в региональном разрезе и предпосылки создания специализированных органов по их налоговому обслуживанию. Аналитическая составляющая статьи содержит также информацию о роли крупных налогоплательщиков в наполнении Государственного бюджета Украины и структуры уплаченных ими налогов. По результатам проведенного исследования автором освещены отдельные организационные препятствия на пути к развитию крупного бизнеса в Украине, а также предложено авторское определение понятия «крупный налогоплательщик».

Ключевые слова: крупные налогоплательщики, бюджет, доходы, налоги, большие предприятия, специализированные государственные налоговые инспекции.

Рис.: 4. **Библ.:** 13.

*Ватаманюк Ольга Сергеевна – соискатель, кафедра финансов, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана (пр. Победы, 54/1, Киев, 03068, Украина)
E-mail: olgavatamanyuk@gmail.com*

The sudden changes in socio-economic system and the discrepancy between national realities and institutional aspects of the market economy have caused the necessity of the in-depth study of the economic relations, which developed between the government and busi-

ness structures in Ukraine. In particular, the identification of the essence of tax relations has gradually led to the aggravation of the scientists' interest in defining the role of enterprises in the formation of public revenues and addressing the problem of the failure to carry out their tax debt. Thus,